

Historia est patria mea

Kako učiti o Srebrenici?

Treba li učiti o Srebrenici? Može li se učiti o Srebrenici? Ta dva pitanja najdublje zadiru u pitanje svrhe i vrste obrazovanja u državama bivše Jugoslavije, posebno u Srbiji i Bosni i Hercegovini. Svrhe – jer obrazovanje, a posebno ono iz oblasti istorije, i dalje nema za cilj sticanje znanja, već izgradnju nacionalnog identiteta i istorijske svesti zajednice. Vrste – jer obrazovanje, a posebno ono iz oblasti istorije, i dalje ne teži izgradnji kritičkog mišljenja, već njegovoj negaciji.

Dubravka Stojanović

Moguć prekíd nastave u školama

05.02.2014. Zbog većeg kvara na jednom od kotlova kojim se grije vodena para za zagrijavanje zeničkih stanova i poslovnih prostora, što je uslovilo redukciju daljnog grijanja u gradu, može se desiti da nastava u svim zeničkim obrazovnim ustanovama bude skraćena ili ukoliko dođe do enormno niskih temperatura, potpuno prekinuta, saznaje Agencija Fena. •••

Svečanosti u naučnim ustanovama i školama

25.01.2014. Milorad Dodik, predsjednik RS, rekao je da će 100 godina od početka Prvog svjetskog rata biti obilježavano tokom cijele godine u RS i Srbiji kroz svečanosti u školama, naučnim institucijama i ustanovama kulture. •••

Uprkos stalnom govoru o reformi obrazovanja posle završetka Jugoslovenskih ratova, ona suštinski nikada nije započeta u zemljama nasleđnicama Jugoslavije. Nekih doterivanja je bilo, usaglašavanja s Evropom, ali dubinskog preispitivanja uloge i značenja obrazovanja nije. I to nije posledica uobičajene neefikasnosti naših administracija. Naprotiv, to je izraz suštine sistema koji čvrsto stoje na razvalinama nekadašnje države. Ti sistemi, koji se netačno predstavljaju da to nisu, počivaju na jakim temeljima postavljenim u ideologiju koja je mešavina svih ideja na kojima stare elite čuvaju monopol moći. Tu su i nacionalizam i socijalni egalitarizam, i antimodernizam i tradicionalizam, kolektivizam i protivljenje svakoj promeni. To je i levo i desno. A pre svega i ispred svega, suština tog sistema je autoritarizam. Taj sistem bez sistema i ideologija s viškom naizgled nespojivih ideja tu je da zaštiti tu najdublju političku suštinu, o kojoj nema kompromisa i koja sve drži na okupu.

Zašto je učenje o Srebrenici subverzivno?

Učenje o Srebrenici udara upravo u tu suštinu. I zbog toga je subverzivno. I nedopustivo. Jer, kada bi učenje o Srebrenici bilo moguće, to bi značilo da nacionalizam nije prva i poslednja ideja svih na-

ših poredaka. Bio bi to znak da je *sistem* pao, i da se u školama više ne proizvode njegovi budući nosioci i konzumenti, već autonomni pojedinci koji su spremni da realno vide svet oko sebe. Otvorila bi se tako mogućnost da se neguju kritički pojedinci koji se shvataju kao snaga, a ne kao slabost društva. Rušio bi se nasleđeni patrijarhalni koncept u kome je nastavnik preki otac, a udžbenik sveta knjiga. Tada bi đaci mogli da uče da postavljaju pitanja, a ne da na njih horski odgovaraju. Otvorili bi se prozori u zagušljivim, memljivim školama. Značilo bi to i diskontinuitet u odnosu na ratne politike 90-ih i početak preispitivanja njihovih uzroka. Bio bi to znak i da je došlo do promene prioriteta – razvoj bi došao na mesto tlapnji o svetloj budućnosti zasnovanih na svetoj prošlosti. I tu je suština: prošlost bi postala prostor preispitivanja i kritičkog suočavanja umesto *identitetskog špajza* iz kojeg svaka vlast uzima šta joj odgovara i u duboki mrak gura ono što joj ne ide u prilog.

Preci u vertikalni

Kritičari ideje o učenju o Srebrenici obično kažu: prerano je. Pozivaju se i na čuvenu istorijsku distancu, kao zaklon svima onima koji od nečega beže. Rekli bi i da se bez arhivskih istraživanja, koja će biti moguća za 30 godina, ništa ne sme reći. To je svesna zabluda. To je manipulacija, jer su Srebrenicu u školske knjige stavili njeni idejni tvorci gotovo dok se zločin dešavao. Dakle – ona je oduvek u udžbenicima, tako da distanca nikada nije bila problem. Ono što jeste pravo pitanje je – zašto je tamo?

Zaista, Jugoslovenski ratovi ulazili su u udžbenike istorije od njihovog samog početka. Izuzetno je važno imati na umu da su udžbenici istorije promenjeni u Hrvatskoj 1992, u Srbiji 1993. i Bosni 1994. godine. Šta nam govori ta bizarna hronologija? Ona nedvosmisleno pokazuje da su, usred ratnih dejstava i zločina, vlade imale i vremena i novaca da deluju i na "terenu prošlosti" i da je to bio jedan od političkih prioriteta. Menjalo se tada sve – i stara i nova prošlost, i srednji vek i najnovije doba. Bilo je potrebno prošlost prilagoditi sadašnjosti, napraviti istorijski kontekst u kome je nepodnošljiva sadaš-

Salkić: Od septembra neće biti bošnjačkih đaka u još 15 škola
04.02.2014. Od septembra ove godine, kada počinje nova školska godina, moglo bi se desiti da bošnjački đaci ne krenu na nastavu u još 15 škola u RS-u, jer im nije omogućena nacionalna grupa predmeta, upozorio je danas potpredsjednik Narodne skupštine RS-a Ramiz Salkić. •••

Za prijevoz svoje djece roditelji prosvjedovali u naselju Vojno
25.01.2014. Roditelji djece iz mostarskog prigradskog naselja Vojno održali su prosvjedni skup, te pozvali na odgovornost sve nadležne osobe i institucije, kao i svekoliku javnost da se što prije riješi problem prijevoza učenicima osnovnih škola, koji već dva tjedna sjede kod kuće i čekaju da se predstavnici vlasti dogovore kako taj problem riješiti. •••

njost izgledala sasvim normalan i logičan proizvod istorije. Trebalo je novim vlastima i novim događajima pribaviti istorijski legitimitet, novim državama konstruisati *istorijsku vertikalnu*, vođama obezbediti poželjne istorijske pretke.

Trebalo je i objasniti sadašnjost. I to ne toliko zbog sadašnjosti. Više zbog budućnosti. Više zbog toga što su slike događaja koji su bili u toku ubacivane u dečije moždane hard-diskove, da bi ih trajno obeležili, formirali njihov budući odnos prema ratu koji je obeležio njihova detinjstva. Unoseći ratne događaje i sopstvene interpretacije direktno u nastavu istorije tvorci ratova želeli su da zabetoniraju svoje objašnjenje i opravdanje rata, da svoju patološku viziju nametnu kao istorijsku logiku. To je zločin s odloženim dejstvom, tapija za budućnost. Zbog toga su režimi koji su pokrenuli i vodili ratove svoje tumačenje uzroka, toka i značenja ratova stavili u nastavu istorije i tako obezmyslili debatu o distanci i pre nego što je ona i mogla biti otvorena. Distanca, dakle, nije argument. Naprotiv.

Odučavanje od suočavanja

Iako ima mnogih primera u svetu da je bilo potrebno mnogo vremena pre nego što su kontroverzni događaji ušli u nastavu, jaki su argumenti koji idu u prilog učenju o sadašnjosti ili o nedavnoj prošlosti. Oni se nalaze već u prirodi same škole, koju, uprkos željama naših ministarstava, čine živi ljudi. Tačnije – živa deca. A ona imaju neprijatan običaj da, i kad to nikako nije predviđeno i poželjno, postavljaju pitanja. I pitaju. Pitaju posebno za najnovije ili za najosetljivije događaje. Imaju potrebu da im neki autoritet, kao što je nastavnik, objasni, pomogne im da o tome misle. I tada nastaju problemi. Nastavnici imaju dve mogućnosti – bilo da zabrane pitanja, ili da daju svoje tumačenja, što je u najvećem broju slučajeva izuzetno opasno. To je dodatan razlog zbog kojeg bi tumačenje tako važnih, osjetljivih događaja trebalo da bude u rukama stručnjaka. Ili, tačnije rečeno, zbog čega bi pristup za proučavanje traumatičnih događaja trebalo da bude zasnovan na posebno razvijenim didaktičkim metodama.

Učenje o nedavnoj prošlosti važno je i zbog toga što bi škola trebalo da bude

značajan učesnik procesa suočavanja s prošlošću. Skoro 20 godina koliko je prošlo od završetka sukoba potrošeno je u pokušajima da se s ratovima ne suočimo, ali je i postalo jasno da se ne mogu napraviti nova, uspešna društva ukoliko se ne izađe iz traume koja je zatukla prethodna. Videlo se da pokušaji izbegavanja suočavanja samo obezbeđuju večno truljenje i da pomaka nema ako se ne dezinfikuju stare rane. To pokazuju i one republike Jugoslavije koje su naoko uspešnije prošle kroz tranziciju, kao što su Slovenija i Hrvatska. I one imaju živ taj stari gnoj, koji im ne dozvoljava da zakorače. Videlo se jasno da postjugoslovenska društva i države nisu uspele da nađu rešenja za svoje probleme, pre svega jer nisu želela da preispitaju kako su u te probleme dospeli. Niko nije imao želje da u pitanje dovede ideološku paradigmu koja ih je dovela dovela. Nijedna vlast se nije usudila da pokaže prstom u koren tlapnji koje su sve zajedno sprovele do ovog beskonačnog teturanja. I videlo se da se taj odlučni novi korak unapred ne može napraviti bez jasnog pogleda unazad.

Tog odlučujućeg pogleda unazad nema bez pomoći obrazovnog sistema. Tek kada u toj oblasti dođe do skidanja mrene, možemo očekivati da će nove generacije imati jasniji pogled. Mnogi, a na prvom mestu nemački, primer to jasno dokazuje. Sve dok sistematski i kroz školstvo nije postavljeno pitanje nemačke odgovornosti, dok se nije krenulo na ekskurzije po mestima stratišta, svest se nije mogla ni pomeriti. Tek tada je učenje moglo da dovede do usvojenog načina mišljenja.

Kako se dogovoriti oko istine?

Hajde da vidimo gde smo sada. Rekli smo da je Srebrenica ionako već u obrazovnom sistemu. Rekli smo da tu i treba da bude, ali ne onako kako je sada. Pa kako onda? Šta predavati? Da li mi znamo šta se tamo tačno dogodilo? Da li postoji naučnim metodama utvrđeno znanje o toku događaja? Da li postoji jedna istina o tom ili o bilo kom drugom događaju? Da li Srbi i Bošnjaci mogu doći do te istine? Kako bi se o njoj dogovorili? Glasanjem, preglasavanjem, konsenzusom? Ne verujem. Uporedne analize udžbenika koje smo radili za čitav region Jugois-

Mutabdžija: U Srpskoj prvi put manje od 100.000 osnovaca

04.02.2014 Ministar prosvjete i kulture Republike Srpske Goran Mutabdžija izjavio je da je Srpska prvi put došla u situaciju da ima manje od 100.000 učenika u osnovnim školama, dok je broj prvaca pao ispod 10.000. ●●●

Škole se zatvaraju, roditelji blokiraju prometnice

24.01.2014. Bez straha od posljedica revoltirani roditelji mostarskih osnovnoškolaca, koji već drugi tjedan ne idu u školu zbog ukinutog prijevoza, odlučili su uzeti stvar u svoje ruke te na radikalna način pokazati da se političke igre ne mogu voditi preko leđa njihove djece. ●●●

točne Evrope (www.cdsee.org) pokazale su ogromne razlike u tumačenjima istorijskih događaja i pojava. I to čak i onih koji su daleko od težine i intenziteta emocija koje se vezuju za poslednje jugoslovenske ratove. Svakome je potrebna njegova sopstvena interpretacija, svakome je njegova interpretacija pribežište onoga što se naziva nacionalni identitet. Da li će jedan rat biti ocenjen kao oslobodilački ili osvajački, pravedan ili nepravedan ima isključivo veze sa sadašnjim potrebama režima i društva i sasvim je malo povezan s onim što se dešavalo u prošlosti. Uostalom, svaki prošli događaj izuzetno je složen, daje elemente za različita tumačenja i argumente za često sasvim suprotstavljena viđenja. Uz to, pouzdanih, naučnih metodima dostignutih znanja je malo, domaće nerazvijene nauke nisu došle do čvrstih podataka, proverljivih, dokazivih i nespornih. Kako onda predavati o nečemu što je toliko osetljivo i toliko kontroverzno kao što je genocid u Srebrenici? Kako to učiniti a da ne izazove nove kontroverze, konflikte i ne postane novi argument starih nacionalističkih ideologija?

Kao prvo, možemo se vratiti na početak ovog teksta i ponovo postaviti pitanje svrhe obrazovanja. I još važnije – zašto treba učiti o Srebrenici? Ako bismo prihvatili savremeni pedagoški pristup da je svrha obrazovanja formiranje slobodnih, samosvesnih građana, koji su tokom procesa obrazovanja stekli veštine i naučili, na primer, da čitaju, razumeju i kritički obrade tekst, onda bi učenje o Srebrenici moglo biti najvažniji deo obrazovanja. Upravo zato što je to pitanje tako osetljivo i tako kontroverzno. Baš zbog toga ono bi bilo izuzetno važno da bi se shvatilo da, za početak, ne postoji jedna jednostavna istina, već da je razumevanje nekog događaja uvek puno nijansi, uvek različito u zavisnosti od pozicije iz koje se posmatra, uvek pluralno. I u tome je suština – učenje o Srebrenici pomoglo bi učenju o pluralnosti, o tome da je ne samo prirodno već i nužno imati različita mišljenja, ali da je posao pravog obrazovnog sistema da uči o tome kako se o njima vodi dijalog, kako se argumentuje, kako se postavljaju pitanja, kako se uvažava “drugi” i kako se razume. To je jedi-

ni mogući korektiv. Da bismo i mi sami postali bolji.

Dragoceni primeri

U dosadašnjim projektima čiji je cilj bio da se preko nastave istorije dođe do boljeg razumevanja zajedničke prošlosti, u čemu bi ona imala pomirljivu ulogu i prestala da bude jedan od važnih faktora konfrontacije, poznata su dva zanimljiva i dragocena rešenja. Jedno je zajednički palestinsko-izraelski udžbenik (*Side by Side: Parallel Histories of Israel-Palestine*, eds. Sami Adwan, Dan Bar-On, Eyal Naveh, New York 2012), u kome su dva narativa, dva sasvim različita viđenja događaja predstavljena u dva paralelna stupca, dok je između njih ostavljen treći, prazan stubac, u koji đaci treba da upišu svoje viđenje. Takav pristup bi u potpunosti mogao biti primenjen na slučaj Jugoslovenskih ratova jer sve strane u njima imaju svoj čvrst narativ o njihovim uzrocima, toku i pojedinačnim događajima, pa bi objavljivanje tih paralelnih narativa bilo veoma važno jer bi se tako đacima predočila već izgrađena viđenja obe strane, čvrsto postavljena i veoma različiti okviri za razumevanje događaja, koji bi pokazali kolike su razlike u tumačenjima. Tako bi se đaci upoznali s viđenjem druge strane, učili o tome kako je moguće jednu pojavu videti iz sasvim različitih uglova i kako se svaki događaj iz prošlosti uvek različito tumači i u okviru jednog društva i među različitim zajednicama, kao što i na današnja politička pitanja postoje veoma različiti pogledi. To je važna, gotovo terapijska lekcija, jer u svim društvima postoji tendencija da se veruje da je u prošlosti o događajima postojao jedan stav, iako smo svesni da je mišljenje o sadašnjosti pluralno. Zbog toga je važno da se uči da je i prošlost bila pluralna, da samim tim i današnje učenje o njoj treba takvo da bude. Posebno je u postkonfliktnim društvima (ako naša društva uopšte spadaju u tu kategoriju) važno pokazati da postoji i konflikt sećanja, da “drugi” ima svoje viđenje stvari i da je, i onda kad se s tim nikako ne možemo složiti, važno prihvatiti da je to drugo viđenje moguće i čuti njegove argumente. To je već početak dijaloga, početak razumevanja, upoznavanja drugog, pa i prihva-

RS: Socijalizacija djece predškolskog uzrasta 04.02.2014. Ministar prosvjete i kulture Republike Srpske Goran Mutabdžija sa saradnicima razgovarao je danas sa direktorom Javnog fonda za dječiju zaštitu Republike Srpske Momiom Popićem i zamjenikom direktora ovog fonda Jovankom Vuković o modelima za sistemsko uključivanje djece predškolskog uzrasta u programe koje podrazumijeva projekat "Socijalizacija djece Republike Srpske". •••

Za mlade iz Banja Luke i Sarajeva najbolji susjedi su Hrvati

24.01.2014. Srednjoškolci iz Mostara najradije bi u svojoj zgradi, ulici, kvartu, za susjeda imali pripadnike hrvatske etničke skupine. •••

tanja ideje da je drugačije mišljenje legitimno. Takav korak ogromna je lekcija o učenju o toleranciji, pluralnosti, ali, još više, o samima sebi. Jer kroz saznanje o drugim tumačenjima, naša viđenja postaju gipkija, otvorenija, složenija, blaža. I to je upravo ono čega se boje kreatori naših obrazovnih politika. Razumevanje "drugog" se i dalje vidi kao slabost.

Drugi pristup možemo naći u zajedničkim knjigama namenjenim državama Jugoistočne Evrope (*Teaching Modern Southeast European History. Alternative Educational materials*, ed. Christina Kouluri, Solun 2005, objavljene na 9 jezika regiona. www.cdsee.org) u kojima je primenjen metod multiperspektivnosti. U njima se događaji predstavljaju kroz istorijske izvore, tekstove ili ilustracije iz vremena u kojima su nastali, čime se đacima prikazuje kako su različite strane videle određene događaje i koliko su njihova razumevanja bila različita. Time se đacima pokazuje da je i u trenutku kad se događaj dešavao njegova interpretacija zavisila od perspektive iz koje se gleda i kako su se, s protokom vremena, te pozicije dodatno udaljavale. Dobija se važna lekcija o tome kako je događaj izgledao svojim savremenikima, šta su oni znali o tome, kako su objašnjavani njegovi uzroci. Ta lekcija o odnosu prošlosti i sadašnjosti takođe je dragocena, jer pokazuje motive i emocije savremenika i donosi argumente koji su danas zaboravljeni, a koji objašnjavaju stanovišta učesnika. Takvo predstavljanje prošlosti važno je jer omogućava da se otvori diskusija na času, da se prouče argumenti različitih strana, da se ukrste podaci na koje su se oni pozivali da se tako uvidi složenost svake istorijske situacije. Takvom nastavom postiže se da učenje o prošlosti više nije memorisanje "jedne istine", već propitivanje svakog argumenta i razumevanje kompleksnosti svakog političkog trenutka. Istorija prestaje da bude posledica zavere ili prirodna sila koja ruši sve pred sobom i postaje otvoren prostor za diskusiju i stalno preispitivanje. Tim istoričara koji je izradio te knjige već je pripremio nastavak projekta koji bi obuhvatio i ratove devedesetih.

Lekcija o odgovornosti i demokratiji

Ako bi se događaji u Srebrenici predstavljali tom metodom to bi značilo obuhvatanje različitih vrsta i nivoa istorijskih izvora. U prvom delu lekcije bilo bi neophodno objaviti broj ubijenih, podatke o do sada pronađenim telima stradalih i istražene podatke o žrtvama i njihovim biografskim podacima. U drugom delu bi se ukrstili istorijski izvori, u prvom redu pisanje štampe koje bi pokazalo sve razlike u informacijama koje su o događajima davane u bosanskoj i srbijanskoj štampi. Time bi se, pre svega, videlo kada su informacije o Srebrenici bile prvi put objavljene u srpskoj javnosti i kako je teško i sporo tekao proces od potpunog negiranja, zatim prihvatanja sa opravdavanjem, do početaka suočavanja. To bi bilo izuzetno važno, posebno za đake srpske nacionalnosti, koji bi učili o pokušajima skrivanja i manipulacije javnošću. Takvim pristupom bi, za početak, đaci bili upoznati s tim kako su događaji od početka različito predstavljani, kako su ih savremenici razumeli, u koju verziju događaja su verovali. To je veoma značajno zbog toga što se đacima pokazuje da su interpretacije događaja nezavisne od samog događaja, čime se uči kritičko čitanje izvora, u prvom redu štampe. Takvim pristupom se ne relativizuje zločin, on pokazuje da je veoma važno kako se zločin interpretira i da te interpretacije više deluju na javnost od *golih činjenica*. Zločin je nesporan, ali odnos prema njemu je ono što određuje današnja društva i što može doprineti da se dovedu u pitanje uzroci koji su do njega doveli. Ono što se desilo ne može se promeniti, ali se može promeniti naše razumevanje tih događaja.

Zatim bi bilo potrebno objaviti nekoliko dokumenata koji bi pokazali različite poglede na te događaje, što bi, takođe, bilo posebno važno za srpsku stranu. Odnosno, bilo bi važno dati reakcije srpskih antiratnih krugova koji su se suprotstavljali ratnoj politici i osudili zločine. Takvim didaktičkim postupkom se uvodi jasna svest o pluralnosti društva, o tome da su uvek i u svakom vremenu postojali različiti stavovi i da, samim tim, za tok događaja postoji sasvim konkretna odgovornost. Naime, ako se takva pluralnost ne

Završeno utopljanje osnovne škole u Podlugovima 03.02.2014. Predstavnici Federalnog ministarstva prostornog uređenja i Općine Ilijaš posjetili su Osnovnu školu "Podlugovi" u Podlugovima, općina Ilijaš, povodom okončanja projekta utopljanja te škole. ●●●

Skupština nije podržala imenovanje novog ministra u Vladi KS Mladena Milosavljevića 23.01.2014. Skupština Kantona Sarajevo danas nije imenovala novog ministra obrazovanja, koji bi bio četvrti po redu u ovom mandatnom periodu. ●●●

uči u nastavi istorije, onda se stiče utisak da je istorija neki zadati, metafizički tok koji postoji mimo ljudi i na koji oni ne mogu uticati. Ukoliko se, naprotiv, ukaže na postojanje različitih stavova, pokazuje se da je iz svake istorijske situacije bilo više mogućih izlaza, da oni nisu zadati i da određeni krugovi donose odluke kojim će se putem krenuti. Bila bi to važna lekcija o odgovornosti i demokratiji.

Treći deo trebalo bi da bude posvećen sećanjima, kao i svedočenjima pred sudom u Hagu, čime bi se individualizovao odnos prema žrtvama i razvila empatija prema njihovim patnjama. U poslednjem delu bilo bi potrebno doneti delove sudskih odluka, kako onih na Međunarodnom sudu pravde na kome je taj zločin okarakterisan kao genocid, kao i pred Međunarodnim krivičnim sudom.

Šansa za istoriju

Kada bi Jugoslovenski ratovi ovakvim metodom bili prikazani u udžbenicima država koje su u njima učestvovala stvo-

rila bi se osnova i za suočavanje s njima, ali i za potpunu promenu načina učenja o prošlosti. Više ne bi bilo propisane istine koja se memoriše i koja isključuje propitivanje, već bi se prošlost razumevala na osnovu različitih viđenja i argumenata. Taj susret s drugim viđenjem bio bi bolan, izazivao bi otpor, nailazio na nipoštaavanje, pa i negiranje potrebe da znamo šta *drugi* misli. Ali, u konfliktnim ili postkonfliktnim društvima taj korak je neophodan, je on dovodi do toga da se *drugi* uopšte primeti, da mu se prizna legitimitet i otvori mogućnost debate. Učenje o bolu tada bi došlo na mesto praznih državnčkih izvinjenja, a škole bi postale mesto na kome se razvija autonomno mišljenje umesto dosadašnjih i sadašnjih ideoloških propovedaonica. A istorija? Ona bi dobila šansu da od predvojničke obuke postane kritička disciplina koja pomaže građanima da odrastu, protrljaju oči, ugledaju svet oko sebe i počnu da stvaraju neko daleko, demokratsko društvo. ●